

El llenguatge televisiu groller com a indicador ètic de la cultura d'una societat

Maria Rosa Buxarraais i Amèlia Tey

■ *La televisió és un dels descobriments del segle xx que ha tingut una repercussió més gran en les interaccions socials d'arreu, ja que ha canviat hàbits, ha facilitat transaccions, ha proveït d'educació, ha creat i ha destruït personatges, ha universalitzat i ha globalitzat. De fet, podríem dir que ha esdevingut un entorn simbòlic comú d'interacció amb la majoria d'activitats que pensem i fem. A l'article, ens interessa mostrar la relació que s'estableix entre el llenguatge, la televisió i la cultura vigent, i esdevenir un indicador de valors ètics d'una societat, la relació entre el que es veu a la televisió, el que es diu, els valors que transmet i la possible influència en els comportaments i els valors de les persones.*

Paraules clau

Televisió, llenguatge groller, valors, ètica, models, comportament, educació, pedagogia.

Introducció

A hores d'ara, ningú no dubta que la televisió és un dels descobriments del segle xx que ha tingut més repercussió en les interaccions socials d'arreu. Ha canviat costums i hàbits, ha facilitat transaccions, ha proveït d'educació, ha creat i ha destruït personatges, ha universalitzat i ha globalitzat. Tanmateix, i sense ànim de ser apocalíptics, som conscients del gran poder que té i la responsabilitzem socialment de gestar molts dels mals actuals: generadora de violència, provocadora de la pèrdua d'identitats, de l'atròfia intel·lectual de les generacions futures, entre d'altres. Però hem de remuntar-nos als orígens de la televisió per tal de veure que la seva finalitat principal, en un inici, no era la de generar missatges, sinó la de transmetre'ls. Per tant, la televisió es feia servir per transmetre qualsevol tipus de contingut, independentment del llenguatge que utilitzava.

Ara bé, considerem important recordar que, malgrat que en un inici la televisió va tenir un ús restringit, ja que eren poques persones les que la veien, amb el temps aquest ús s'ha anat estenent i la quantitat de llars amb televisió ha augmentat exponencialment. A partir d'aquest fet, se n'inicia la gran transformació i, progressivament, s'afegeixen més funcions a la inicial (transmissió d'informació). Ens referim a les funcions educatives, informatives, recreatives, crítiques, culturals, entre d'altres. Aquesta sobrecàrrega de responsabilitats ha comportat que se li atribueixin moltes de les disfuncions socials actuals. Segons el nostre parer, les causes són molt variades, ja que en una societat com la nostra –tan canviant i complexa– difícilment podem atribuir l'origen de quelcom únicament a un element, per la qual cosa ens sembla molt agosarat atribuir-ne la “culpa” o la “responsabilitat” exclusiva a la televisió. Si analitzéssim aquestes disfuncions socials en profunditat –tema que no ens pertoca i per al qual actualment hi ha especialistes–, en

Maria Rosa Buxarraais i Amèlia Tey

Professores del Departament de Teoria i Història de l'Educació de la Universitat de Barcelona i membres del Grup de Recerca en Educació Moral (GREM) de la UB

gairebé tots els casos hauríem de referir-nos a un origen multifactorial.

D'altra banda, l'augment qualitatiu de la ignorància cultural, la disminució del nombre de llibres que llegeix la gent cada any, el creixement dels nivells de violència, les manifestacions del malentès patriotisme, fins i tot el "mal parlar" de les persones o l'ús incorrecte de la llengua, n'esdevenen efectes que cal analitzar.

Ara bé, tot i que dubtem de la finalitat formativa de la televisió –perquè com apuntàvem més amunt, no ha estat dissenyada per a aquesta tasca– sí que creiem que cal considerar el llenguatge que empra, ja que tant la forma com el contingut són percebuts com a models per a alguns dels teleespectadors. És a dir, les formes de parlar que es fan servir a la televisió són imitades per molts teleespectadors en la seva vida quotidiana i, per tant, també són models dels valors que es transmeten.

En la nostra societat, tots els sectors es relacionen i les accions d'uns repercuteixen en els altres. Si equiparem la societat amb un organisme viu, el benestar dels òrgans del qual influeix en gran mesura en el seu funcionament, podem extrapolar que quan alguna cosa falla, i l'afecta negativament, el tot ho pateix igual que les parts. Per tant, i continuant amb el símil, podem pensar que l'ús d'un llenguatge groller al carrer pot ser una conseqüència (o no) del llenguatge groller televisiu que, darrerament, està proliferant a marxes forçades.

En aquesta mateixa línia, hem de ser conscients que el sistema televisiu de cada país és un reflex del context històric, polític, social, econòmic i cultural (Gerbner, 1958, citat per Bryant i Zillman, 1996). Hawkins i Pingree (1982) parlen d'"aculturació de sistemes de valors" quan fan referència al fet que des de la nostra infància aprenem de la televisió, gràcies a "llicions" repetitives, valors, ideologies i perspectives. D'aquesta manera, la televisió ha esdevingut un entorn simbòlic comú d'interacció amb la majoria d'activitats que pensem i fem. L'exploració de la seva dinàmica pot ajudar-nos a desenvolupar i a comprendre les forces de cohesió social, de dependència cultural i de resistència al canvi, així com la necessitat de desenvolupar alternatives i graus d'interdependència essencials per conduir-se i autogovernar-se en l'era televisiva (Bryant i Zillman, 1996, p. 60).

Les persones som éssers eminentment socials, i és cert que no ens relacionem únicament a partir del llenguatge

oral i/o escrit, sinó que el llenguatge gestual és tant o més important per copsar el sentit del missatge del nostre interlocutor. Malgrat això, el llenguatge –parlat o escrit– ens arriba de manera molt directa i, o bé afavoreix el desig de seguir comunicant-nos amb el nostre interlocutor, o bé en dificulta la relació.

Per completar la nostra perspectiva d'anàlisi a l'hora de tractar aquesta temàtica, voldríem destacar, a més, que al llarg de la història de la filosofia s'estableixen connexions teòriques entre el llenguatge i la dimensió ètica de l'home. La paraula, exclusiva de l'ésser humà, transcendeix el nivell de comunicació de necessitats naturals i assoleix la seva peculiaritat específica quan possibilita i anomena estimacions morals i ètiques. Estaríem d'acord amb la perspectiva sobre "l'ètica del llenguatge", és a dir, una proposta que busca posar de manifest que l'ús pragmàtic del llenguatge –en el nostre cas, el llenguatge televisiu– comporta una dimensió ètica que no pot ser ignorada.

Dins de l'ètica del llenguatge, hi ha dues propostes molt interessants que ens poden oferir llums per fer aquesta anàlisi. Tot i que en aquest text no les desenvoluparem, sí que en volem fer esment i plantejar-ne alguna de les idees. Es tracta de les teories de l'acció comunicativa de Habermas i la teoria ètica de Levinas. "Parlar a algú, fer servir un llenguatge pragmàticament per establir una relació intersubjectiva, pressuposa un doble estrat de la comunicació: el nivell del que es diu i el fet de dir-ho a algú" (Rojas, 2000). Per a tots dos autors, el llenguatge, abans de ser concebut com un mirall de la realitat, ha de ser entès a partir de la dimensió interpersonal que necessàriament obre i incorpora. D'aquí que el llenguatge televisiu adquireixi aquesta dimensió ètica de la qual parlen aquests autors, ja que té molt present quins són els seus destinataris i com ho podran incorporar en la seva forma tant d'interpretar el món com de comunicar-se amb els altres.

Definició de llenguatge groller

A l'article, ens interessa mostrar la relació que s'estableix entre tres dels conceptes als quals ja ens hem anant referint en la introducció, és a dir, la relació que s'estableix entre el llenguatge, la televisió i la cultura vigent com a indicador de valors ètics d'una societat. Per això, iniciarem el nostre dis-

curs clarificant el que significa per a nosaltres llenguatge “groller”.

Sabem que el llenguatge és un producte cultural, un dels resultats de la interacció històrica entre les persones, fins i tot una eina de supervivència. Per tant, és canviant i dinàmic al llarg del temps. Des de la semiòtica es distingeixen tres instàncies: el llenguatge, la llengua i la parla, que ens poden ajudar en la nostra anàlisi. El llenguatge és la instància abstracta, on es cristal·litzen i des d'on es defensen les troballes fetes per la persona en segles d'interacció verbal. És la instància sincrònica on es consignen les regles gramaticals i sintàctiques que es tornen en un “haver de ser”. En segon terme, la llengua és cadascuna de les particularitats que adquireix el llenguatge segons l'espai físic i cultural on es genera, floreix i estableix, és el territori dels idiomes. I, per últim, la parla és l'apropiació i la pràctica concreta que la persona fa d'aquest llenguatge adquirit per l'educació i la convivència amb els seus congèneres, és la instància pragmàtica, diacrònica, és l'ús i abús i, sobretot, és l'apropiació de la llengua.

Tot i que els experts constaten que el llenguatge està circumscrit en l'àmbit de l'educació i, la parla, en el dels mitjans de comunicació, és molt difícil separar la simbiosi permanent que mantenen. Per aquesta raó, la televisió no és un espai on s'ensenyi o s'introdueixi aquest “haver de ser” del llenguatge, sinó que es converteix en un laboratori on s'observa i s'enregistra la varietat de jocs i de transformacions que pateix el llenguatge durant l'acte de parla. Hauríem d'esbrinar fins a quin punt el llenguatge de la televisió reflecteix, com diuen alguns, el que passa a la societat o bé ho genera. Tanmateix, el llenguatge no està gens desvinculat de l'educació i de l'ètica, perquè el seu empobriment en la televisió ens preocupa no tan sols com a educadors, sinó com a ciutadanes i ciutadans d'un país.

Quan revisem, com és la nostra intenció en un altre moment, en una mostra de programes quin és el llenguatge que s'empra, segurament podrem constatar què està succeint amb el llenguatge i la llengua del nostre país, comprovarem si s'introdueix aquest tipus de llenguatge en la parla quotidiana, i també fins a quin punt hi és present el llenguatge groller.

Definir què és llenguatge groller és força complex. Quan ho intentem, ens trobem, com ens passa també amb molts dels conceptes relacionats amb les ciències socials i les

ciències humanes, amb dificultats derivades de l'ambigüitat del concepte. És una ambigüitat que deriva de les diverses aproximacions a la realitat, és a dir, que depèn de qui és la persona que realitza la definició i quin ús en fa en el seu context. Dit així, no es valora de la mateixa manera una paraula grollera en un grup de persones que tenen 20-30 anys, que en un altre grup de 12-20 anys, o bé pels nens i nenes d'edats compreses entre 4 i 12 anys; evidentment, tampoc ho és per als més grans de 30. Possiblement, si fés-sim una enquesta en què persones de diferents edats valoressin si alguns termes són o no són paraules grolleres, en molts dels casos ens trobaríem valoracions del 0 al 10. És a dir, alguns no considerarien les paraules com a llenguatge groller i d'altres s'esgarriarien en sentir-les.

La segona dificultat a la qual fèiem referència està directament relacionada amb les ideologies, les creences i les conviccions de les persones per la qual cosa dins el mateix grup de població –per exemple, els adults– en podem observar una gran variabilitat. De fet, fins i tot hi ha qui pot establir-ne una relació amb el nivell d'educació de les persones, i això fa que correm el risc d'etiquetar o de ser etiquetats ràpidament. Així doncs, els ben educats parlarien millor que els mal educats. Però és un risc molt gran referir-nos a algú en aquests termes, perquè qui estableix quan algú està ben o mal educat? I, què és estar ben o mal educat? Hi ha uns criteris absoluts sobre el tema? O bé és al contrari i, per tant, aquest és un tema totalment relatiu? Deixem-ho aquí perquè ens referim a un debat massa profund per explicar-lo en dues línies, encara que en el decurs de l'article es podrà percebre la nostra postura, en què, ja ho avancem, creiem que existeixen uns criteris i uns valors mínims que permeten articular coherentment la diversitat de models educatius.

Encara podem afegir un altre element, el factor temps, que es manifesta en l'acceptació de la variabilitat de la definició. Hi ha un dinamisme en la valoració de les paraules, que semblen conceptes que són “vius”, perquè estan en “interacció” amb la societat del moment. Així doncs, sembla que també podem establir una relació entre les característiques d'una societat i el tipus de llenguatge que s'empra.

Una paraulota o bé, més ben dit, una paraula lletja, és un terme comú per designar les paraules del llenguatge groller. Però el que podem situar en el sac de llenguatge groller o no és una convenció cultural i, per tant, no podem deixar de

considerar les característiques de la societat en un moment donat.

Sovint les anomenades paraulotes no són sinó malaptesa expressiva, anèmia, incapacitat d'expressar-se oralment de manera que es fa ús del llenguatge de monosíl·labs, gestos i crits. Molts canals de televisió no tenen ni un codi ètic mínim, malgrat que aparentment existeixin reglaments que difícilment es compleixen i que tenen com a manifestació superlativa la paraula grollera i el gest de mal gust.

Menéndez Pidal, escriptor de la generació del 98, ja parlava de tres tipus de llenguatges: el llenguatge culte, el llenguatge popular i el llenguatge vulgar. N'hi hauríem, però, d'afegir un de més baix nivell: el llenguatge groller, que revela la pobresa intel·lectual de molts dels participants de la vida de la televisió actual, a més de la seva manca de responsabilitat i d'ètica. En aquest mateix sentit, podem afegir la frase d'Alfonso Reyes, un poeta mexicà del principi del segle xx, qui afirma que "quan es desvirtuen les llengües, es desvirtuen els pobles".

El llenguatge groller està relacionat, doncs, amb la vulgaritat, ja que groller prové de l'italià *grosso*, que significa 'gruixut, no fi, no delicat'. I apareix, lògicament, contraposat a allò fi, polit i clàssic.

Groller és tot comportament, manifestació o paraula que no correspon a la delicadesa, a allò prim, a la cortesia, ni a les bones maneres. Però, tornem a preguntar-nos-ho... què és vulgar? O, dit d'una altra manera: qui s'atreveix a dir que això és groller o no ho és? És difícil erigir-nos en jutges de quelcom així quan coneixem exemples a la història que ens fan dubtar d'afirmacions tan categòriques. Vincent van Gogh, com la resta dels pintors impressionistes, va ser un dels pintors més grollers, ja que l'impressionisme reemplaça les pinzellades suaus, delicades i fines per d'altres de gruixudes, espesses i fortes. Per tant, el que considerem com a groller depèn de diversos factors ja enumerats en línies anteriors.

Hem de ser conscients que els mitjans de comunicació han estat un factor essencial en l'evolució del gust i en l'educació estètica de les masses, tant per les pròpies creacions i propostes com pels judicis implícits o explícits que són a la base dels seus missatges. El simple fet de presentar com a digne d'atenció un disseny d'un vestit, una forma de parlar, una manera de comportar-se, implica divulgar un gust determinat. Hi ha paraules grolleres que deixen de ser-

ho amb el temps, perquè esdevenen part del patrimoni cultural d'una societat, és a dir, passen de ser quelcom considerat negatiu i se'ls atribueix en el significat un caràcter d'expressió democràtica. Vulgar, del llatí *vulgare*, designa l'acte de donar a conèixer al públic alguna cosa i, per tant, les paraules que incloem dins la categoria de llenguatge groller hi poden deixar de pertànyer si s'assimilen a la cultura popular i se'n difumina el caràcter negatiu.

Edgar Morin (1966, p. 69-70, citat a Sánchez Noriega, 1997) assenyala quatre processos en la vulgarització: 1) la simplificació de l'obra original que no es deu a necessitats tècniques de canvi de format o de gènere, sinó al consum massiu; 2) el maniqueisme, quan un conflicte dramàtic apareix amb perfils subratllats on lluiten el bé i el mal; 3) l'actualització introdueix en les obres clàssiques les sensibilitats contemporànies i es dissenyen personatges i dramatitzacions al gust actual, i 4) la modernització que trasllada a l'actualitat les accions del passat.

La cultura del mal gust o *kitsch* (Eco, 1977, p. 79-151) és un dels resultats principals de l'operació divulgadora que tracta de posar a l'abast de tothom les troballes de la cultura intemporal. El que és *kitsch* no només depèn del missatge, sinó de l'actitud del consumidor que pot convertir en fetitxe una autèntica obra d'art en el procés de recepció.

En un article publicat a *La Vanguardia* (04/09/07), en Joan Jiménez, fent referència a aquesta qüestió, ens comenta que "La vulgaridad se ha adueñado de la televisión. El abrupto, lo ordinario, el mal gusto, la palabra malsonante y grosera tiene su espacio en la generalidad de programas que a diario nos inyectan las televisiones tanto públicas como privadas".

El llenguatge televisiu groller codifica, doncs, posicions particulars, creences i prejudicis, conductes verbals orientades a la rebel·lia, l'absència d'autoritat, el facilisme, el diner i el sexe. Sovint, la transgressió verbal apunta a una ideologia que vol transmetre una revolta contra l'autoritat, el que és establert, el que és pautat. Per exemple, Bart Simpson, de la popular sèrie *Els Simpsons*, fa servir un llenguatge groller i simple, l'antillenguatge, que es caracteritza per intercanvis curts, amb una manca de càrrega informativa; són diàlegs bàsics, en què es donen molts malentesos, superposicions i solapaments, una cerca constant d'imposar-se a l'altre. El nou antiheroi televisiu segueix les seves pròpies normes i es burla, a la seva manera, del sistema.

El llenguatge televisiu i l'aprenentatge vicari

A partir de tot el que hem comentat fins ara, se'ns planteja una qüestió: podem, doncs, arribar a identificar alguna característica de la definició de paraules grolleres que puguem compartir, deixant de banda les diferents aproximacions a la realitat, les diferents ideologies, conviccions i la variació deguda al temps?

Des del nostre punt de vista, es donen elements identificadors de la definició que romanen constants. Per introduir-ho, ens plantejem que el lector respongui a la pregunta següent: Què és el que ens molesta del llenguatge groller? Possiblement, les diverses respostes impliquen, d'una manera o d'una altra, la consideració de valors. Ens referim al respecte, cap a un mateix o cap a l'altre, o més ben dit, la manca de respecte que atribuïm a la paraula grollera. Això és el que ens impedeix concebre-la com a part del patrimoni cultural i, en canvi, sí que la percebem com a quelcom amenaçador.

Tornem a insistir en la idea que els mitjans tenen molta importància en la socialització de normes i d'expectatives de conductes. Des d'aquest punt de vista, constatem que les ciències socials mostren que les varietats psicològiques individuals no són mai l'única base de les opinions i les conductes dels individus que depenen de les normes socials, els sistemes de rols, els controls socials i les jerarquies de posició social; és a dir, de la validació consensual que el grup de referència exerceix sobre aquestes normes, actituds i opinions. Concretament, en el comportament vinculat a les normes, les actituds, les opinions, els afectes, els sentiments i les emocions, els mitjans tenen dos efectes bàsics (DeFleur/Ball-Rokeach, 1982, p. 332-334, citat a Bryant i Zillman, 1996): l'activació o la posada en marxa d'una conducta a conseqüència dels missatges massius i la desactivació per fer una determinada conducta, també a conseqüència d'aquest tipus de missatges.

Des de la teoria social cognitiva de Bandura (1994), també es planteja una explicació del tipus d'influència que adquireixen els models televisius sobre la conducta verbal i no verbal de les persones. Les accions dels models assumeixen el poder d'activar i de canalitzar els comportaments quan, a ulls dels observadors, són bons predictors que, actuant de forma similar, obtindran resultats positius. Les indústries de la moda i del "bon" gust es recolzen en aquest

poder d'inducció social del model.

De tota manera, les influències dels models actuen de diferents maneres: com a tutors, inhibidors, desinhibidors, apuntadors socials, incitadors d'emocions, realçant valors i concepcions de la realitat, que poden funcionar separatament però que sovint ho fan conjuntament. Així doncs, el modelatge d'un llenguatge groller a partir de l'exposició a models televisius que l'utilitzen i en promouen l'ús i, fins i tot, la difusió social.

Llenguatge groller: un indicador ètic de la societat

És inqüestionable la influència dels mitjans de comunicació sobre la població escolar. Podríem citar-ne molts exemples extrets de la vida quotidiana. No cal dir tampoc que la feina que afronten avui els mestres per educar nois i noies segons una escala de valors cada cop costa més de justificar, és molt àrdua, perquè sovint els valors positius, els desitjables, com ara la justícia, la dignitat, la responsabilitat, la llibertat, l'equitat, el respecte, entre d'altres, no són fàcils ni de transmetre ni d'assolir. Fins i tot, sembla que tenim tendència instintiva cap als valors negatius, no només perquè impliquen menys esforç o gens, sinó perquè la societat actual els fomenta –l'egoisme, el facilisme, la violència, el consumisme, etc.–, amb l'ajuda dels mitjans de comunicació.

Hem consentit durant tant de temps la invasió mediàtica sobre els nostres costums i valors que ja es dona per suposat que esperar un tracte respectuós dels altres, el bon gust en una conversa i una mica d'honestedat són quelcom antiquat i fora de lloc.

El problema és que no només es tracta de paraulotes o paraules grolleres, sinó que tot és més profund. L'exposició incontrolada a programes de televisió on hi hagi un dispendi exagerat d'aquest tipus de paraules pot produir un efecte vicari important, sobretot en edats escolars. Ja no es tracta d'una moda ni d'un costum passatger: som davant de tota una filosofia de vida –una cultura– promocionada no només pels espectacles televisius, sinó per la premsa escrita i la publicitat, i això fa que hi hagi una tendència excessiva a acceptar com a normal allò que, en realitat, s'està mostrant com a excepcional.

De tota manera, els nens i les nenes no són els únics que estan sotmesos a la pressió deformant dels mitjans. També

miren la televisió els seus pares i mares i els mestres que, no per tenir més edat són menys influenciables, encara que només sigui per esgotament davant de la infinita repetició de conceptes o la saturació intel·lectual induïda a rebre sempre els mateixos estereotips, les mateixes opinions, el mateix llenguatge vulgar i groller. Sovint els mitjans no són qüestionats, i tampoc no ho són els seus missatges. Ens han convençut que el que fan és l'únic possible i, el que mostren, l'únic que existeix.

Però quins valors transmet la televisió? Per respondre aquesta qüestió, hauríem d'introduir la consideració següent: d'entrada, la televisió no pretén transmetre valors positius i el seu efecte dependrà no tant dels continguts televisius, sinó de la disposició mental de veure televisió, és a dir, de les condicions personals i socials de com es mira la televisió, de ser susceptibles al tipus de continguts que s'hi mostren. Però si haguéssim de relacionar el llenguatge televisiu groller amb els valors propis d'una societat democràtica i pluralista, on conviuen diferents maneres d'entendre la vida, el primer que se'ns acut és plantejar-nos com caracteritzem la interacció amb l'altre, de quina manera establim aquesta relació, quins valors hi posem en joc. Directament, hi veiem associat el valor del respecte, ja que tenir en compte les necessitats i els sentiments de l'altre és al rerefons de l'ús d'aquest tipus de llenguatge, tot i que, com hem dit anteriorment, pot ser una qüestió del moment, dels temps que vivim. No per això ens hem d'aclucar d'ulls davant d'aquesta situació, ja que ens estem jugant el futur de la ciutadania.

Educar una ciutadania crítica amb els mitjans

Si més no, la televisió és còmplice de la societat que tenim, no ho oblidem. Afortunadament, la televisió no és homogenia, ni tampoc no ho és la societat. Hi ha diferents formes de relacionar-nos-hi, diferents tipus de continguts o de dependències ideològiques. Per tant, gràcies a ella podem potenciar la capacitat crítica de la nostra ciutadania.

Si pensem en la televisió, ens n'adonem que, si bé les imatges són molt importants, sempre van acompanyades del llenguatge. En el cas de les pel·lícules i de les sèries, que és l'objecte d'estudi que ens ocupa, el llenguatge es reflecteix en els diàlegs que mantenen els protagonistes.

Quan percebem que el que diuen ens agradeix, que no ens és agradable, que fereix la nostra sensibilitat, és perquè, per a nosaltres, utilitzen llenguatge groller. I, directament, ho associem a una mala qualitat en la producció o en el medi.

El *Diari de Barcelona* apuntava ja al febrer de 2005 que la qualitat dels programes televisius és una de les preocupacions principals de l'audiència a Catalunya, on 7 de cada 10 persones consideren que en el darrer any ha augmentat considerablement la teleporqueria, per la qual cosa resulta necessari regular els programes que promouen aquest tipus de televisió. Així ho revela el darrer estudi d'opinió pública del Consell de l'Audiovisual de Catalunya (CAC), en què es reflecteixen les inquietuds de la societat sobre el rol dels mitjans de comunicació a partir d'una enquesta realitzada a 1.600 persones majors d'edat. L'informe destaca que el 74% de la població té la impressió que l'emissió de programes com ara *Gran Hermano*, *Crónicas Marcianas* o *Tómbola* s'ha incrementat al llarg de l'any passat. El que més molesta els catalans dels programes teleporqueria és que es creen personatges famosos sense cap mèrit professional o artístic, alhora que utilitzen un llenguatge groller. Associem, doncs, la teleporqueria a llenguatge groller (entre d'altres factors).

Què és el que podem fer, doncs, amb una realitat com aquesta? Una de les possibles respostes la proporcionen les diferents accions o les recomanacions que duu a terme el CAC, en cercar les maneres de regular l'aparició de llenguatge groller en determinats programes i, principalment, en determinades franges horàries. Ara bé, a més de la necessitat d'intervenció d'òrgans com el CAC en franges d'horari protegit, hem de considerar que el *target* al qual s'adreça aquest horari cada vegada més està mirant la televisió en altres horaris, en els quals la regulació de les paraules grolles no es preveu. Per tant, hem de pensar en quelcom més que ens permeti tenir la consciència tranquil·la que com a comunitat o com a societat educadora fem el que podem per assegurar uns mínims en els infants i els joves. De fet, això encara es percep com a quelcom més urgent quan ens adonem que ells són precisament els ciutadans del demà. D'aquí la urgència de procurar que no incorporin al seu patrimoni cultural certes paraules o expressions grolles que manifesten una manca de respecte personal o envers l'altre. Quan escoltem converses de joves, amics, i sentim que s'insulten per dirigir-se l'un a l'altre, sense dir-se

pel nom i únicament per cridar-se l'atenció, ens adonem de la relativització que s'està produint en el llenguatge formal i els sentits que li atribuïm.

Una societat moguda a partir dels valors relatius corre el risc de no trobar la manera de crear el pont entre els diferents models de vida i, malgrat que és cert que els joves i els adults tenim diferents visions del que significa viure en societat, també ho és que és tasca nostra responsabilitzar-nos de crear les condicions que els permetin construir la seva matriu de valors, el seu model de vida, fent-lo compatible amb el dels altres. El respecte i la responsabilitat són valors que van —o haurien d'anar— de la mà de qualsevol societat democràtica que vol aconseguir uns nivells de convivència superiors i per a la qual cosa, si cal, buscaran les eines necessàries de transformació. En aquest punt és on hem de dir alguna cosa, i l'hem de fer, tots els que ens sentim agents educatius.

Ens agrada l'expressió de Nicolás Lorite quan defensa una pedagogia activa del llenguatge televisiu que, malgrat que ell la descriu per a estudiants universitaris, considerem que transmet la base del que representa per a nosaltres la implicació personal en l'educació responsable i respectuosa dels infants i perquè, alhora, ells també siguin respectuosos i responsables.

És cert que la pedagogia activa parteix de la pràctica, de l'experiència, del context i del diàleg, i a partir d'aquí extreu quelcom més conceptual o abstracte; és a dir, arriba a aconseguir una interiorització des de la reflexió, moguda per interessos personals i des de la significativitat d'allò que es presenta.

Com que el llenguatge groller és present a la televisió, la nostra missió consistirà en què no s'arribi a percebre com a quelcom natural en les relacions entre persones.

Estem assistint a un procés de transmissió de valors, d'usos i de costums, amb el qual se'ns bombardeja contínuament, siguem rics o pobres, rurals o urbans, petits o grans. L'educació informal que ens lliuren és tant o més rellevant que la formació moral o la creació de bons hàbits en les noves generacions que es vulgui dur a terme tant a la llar com a l'escola. Es tracta, doncs, d'un veritable currículum ocult, que té com a directrius els interessos —sovint econòmics— d'uns pocs.

L'objectiu que plantejem és d'alta volada, perquè apunta cap a una educació en valors des d'un plantejament crític

dels programes de televisió, de la seva qualitat i de la relació que això té amb el fil argumental, la densitat cultural, l'humor que planteja i el tipus de llenguatge que empren. Així doncs, no es tracta tant de prohibir certs programes, sinó d'educar els qui els veuen. Les mesures coercitives no tenen sentit en una societat en què la informació és a l'abast de tothom molt ràpidament, perquè això implicaria per als joves el valor afegit que suposa "el risc de fer allò que no es pot fer". Des del nostre punt de vista, el llenguatge groller es deixarà d'emprar a la televisió quan deixi de ser quelcom que identifica un sector de la població, que el percepc com un senyal aglutinador. Els que veuen uns programes determinats ja comparteixen quelcom i aquest sentiment de pertinença fa que ho generalitzin en emprar-ho també en els contextos quotidians.

A partir de tot el que hem comentat, apuntem algunes idees que considerem que es poden reprendre per plantejar una pedagogia activa del llenguatge televisiu:

- Partir del context i dialogar, donant-los realment veu, per saber què és el que els interessa d'uns programes determinats. Possiblement, el llenguatge groller és un element significatiu, però no és el central.
- Analitzar conjuntament la trama de les sèries i els personatges.
- Qüestionar el discurs formal de personatges oposats per extreure'n les característiques que els atribueixen.
- Buscar algun model de característiques positives per als joves que no empri llenguatge groller.
- Presentar programes diferents als que veuen habitualment i analitzar-los conjuntament per establir connexions amb la seva realitat.

Però no només amb la feina dels educadors/es n'hi ha prou. Fa falta recolzar aquestes bones intencions amb una política d'estat, és a dir, amb la voluntat plena de la societat organitzada, impulsant un pla que aplegui tots els fronts —família, escola, comunitat— i que imposi unes regles del joc, en lloc de sotmetre's als dissenys d'un sector determinat. En definitiva, fer real l'expressió de societat educadora.

Bibliografia

- ALSIUS, S. *Ètica i periodisme*. Barcelona: Pòrtic, 1998.
- BANDURA, A. *Pensamiento y acción*. Barcelona: Martínez Roca, 1987.
- BANDURA, A. *Teoría del aprendizaje social*. Madrid: Espasa Calpe, 1982.
- BRYANT, J.; ZILLMANN, D. *Los efectos de los medios de comunicación. Investigaciones y teorías*. Barcelona: LEA, 1996.
- BUENO, G. *Telebasura y democracia*. Barcelona: Ediciones Grupo Zeta, 2002.
- ECO, H. *Tratado de semiótica general*. Barcelona: Lumen, 1977.
- ESTRADA, A. "La qualitat de la llengua de la televisió en català". A: *Quaderns del CAC*, núm. 18. Barcelona: Consell de l'Audiovisual de Catalunya, 2003, p. 75-80.
- FERNANDEZ DE DÍAZ, R. *El uso del español en los medios de comunicación*. Ponència pronunciada al II Congreso Internacional de Lengua Española. Valladolid, 2001.
- LORITE, N. "Una pedagogía activa del lenguaje televisivo para comunicadores del futuro". A: *Revista Científica de Comunicación y Educación*, núm. 17, 2001, p. 138-43.
- MARTÍNEZ, M.; HOYOS, G. (coord.) *La formación en valores en sociedades democráticas*. Madrid: Octaedro, 2006.
- MERINO, A. G. El rol de la interacción ficcional televisiva en la formación de identidades sociales. Universidad Nacional del Comahue. Argentina. IV Congreso Latinoamericano de Ciencias de la Comunicación. Brasil, 1998.
- PRATS, E.; BUXARRAIS, M. R.; TEY, A. *Ética de la información*. Barcelona: Ediuoc, 2004.
- ROJAS, P. "La ética del lenguaje: Habermas y Levinas". A: *Revista de Filosofía*. Madrid: Universidad Complutense de Madrid, 2000, núm. 23, p. 35-60.
- ROCKEACH, M. *The nature of Human Values*. Nova York: Free Press, 1973.
- SÁNCHEZ NORIEGA, J. L. *Crítica a la seducción mediática*. Barcelona: Tecnos, 1997.